

Jak osada Hajnówka miastem została

W okresie przedwojennym osada Hajnówka liczyła (wg różnych źródeł) od 12 do 17 tys. mieszkańców. Mimo, że osada była tak liczna, władze gminy Hajnówka nie skorzystały z art.1 Ustawy z dn. 20.11.1920 r. (Dz. U. R.P. nr 19,poz.92) mówiącego, że *Zaliczanie na obszarze b. zaboru rosyjskiego osad wiejskich w poczet miastnastępuje w drodze rozporządzeń Ministra Spraw Wewnętrznych, wydawanych po wysłuchaniu zainteresowanych ciał samorządowych* i nie wystąpiły o uznanie Hajnówki miastem.

25 września 1939 r. ziemia hajnowska została zajęta przez Armię Czerwoną. Władzę w Hajnówce przejął sowiecki Zarząd Tymczasowy. 15 stycznia 1940 r. na miejsce zlikwidowanego powiatu bielskopodlaskiego utworzono rejony, w tym rejon hajnowski wchodzący w skład obwodu brzeskiego. Siedzibą władz rejonowych była Hajnówka, która uzyskała status miasta. Liczba jej mieszkańców wynosiła 11572 osoby. Miasto miało 336 budynków, 2 szkoły średnie, 4 podstawowe, pocztę, 2 zakłady chemiczne, 2 tartaki i elektrownię. Pierwszym sekretarzem Komitetu Rejonowego KP(b) Białorusi w Hajnówce w latach 1939-41 był Adam Dzierżyński. 25 czerwca 1941 r. Hajnówka została opanowana bez walki przez niemiecki batalion nr 508, wchodzący w skład 292 dywizji piechoty i 47. Korpusu pancernego. Z dniem 1 sierpnia 1941 r. utworzonej nowej okupacyjnej jednostce administracyjnej (okręg białostocki) nadano nazwę „Bezirk Białystok”, ustanawiając hitlerowską władzę cywilną. Do jej wykonywania powołano 7 kreiskomissariatów, w tym z siedzibą w Bielsku Podlaskim, któremu podlegał m. in. amtskomissariat w Hajnówce, z urzędującym amtskomissarzem w Nowymbe-resowie. Hajnówka była miastem, posiadała magistrat mieszczący się w budynku Szkoły Przemysłu Drzewnego. Do 1942 r. burmistrzem był Meslener, a następnie Koch. Po wyzwoleniu Hajnówki 18 lipca 1944 r. przez 65. Armię gen. Batowa ludność oczekiwała na wyjaśnienie sprawy przynależności państwowej terenu Hajnówki. W lipcu 1944 roku do Moskwy pojechała polska delegacja z przewodniczącym Edwardem Osóbka-Morawskim w celu ostatecznego załatwienia granicy naszego kraju ze Związkiem Radzieckim, w tym na obszarze Ziemi Hajnowskiej. Trzeba nadmienić, że projekt przebiegu omawianej granicy był już ustalony decyzją Wielkiej Trójki (Roosvelt, Churchil i Stalin) na Konferencji w Teheranie (proponowana przez angielskiego lorda Curzona). Zgodnie z tą propozycją granica wschodnia w obszarze Ziemi Hajnowskiej miała przebiegać po rzece Orlance, czyli 20 kilometrów na zachód od Hajnówki. W takiej sytuacji Edward Osóbka-Morawski opracował Polski Plan korekty granicy wschodniej, który przewidywał zmianę Linii Curzona i włączenie do Państwa Polskiego Ziemi Hajnowskiej łącznie z Białowieżą i częścią Puszczy Białowieskiej, czyli do takiego przebiegu granicy, jaki istnieje obecnie pomiędzy Polską a Białorusią. Rozmowy były bardzo trudne, doszło nawet do osobistego spotkania Osóbki-Morawskiego ze Stalinem zakończone dla Polski pozytywnie, zgodnie z założonym planem Osóbki-Morawskiego.

W sierpniu na terenie Hajnówki rozpoczął się proces tworzenia rad narodowych. Organizatorami rad byli pełnomocnicy powiatowi PKWN. Przy pomocy aktywu organizowali oni zebrania w osadach i we wsiach, na których wybierano sołtysów i delegatów do gminnych rad narodowych. 18 sierpnia 1944 r. w Domu Ludowym w Hajnówce odbyło się zebranie 47 delegatów społeczeństwa Hajnówki, na którym w głosowaniu jawnym wyłoniono Zarząd Miasta.

W jego skład weszli: lekarz Antoni Jędruszek, inż. Paweł Fabicki, ks. prob. Józef Moniuszko, Antoni Bachowski, Władysław Krzewski, Jerzy Lipnicki, Kazimierz Wnętrzycki, Aleksander Panasiuk i Kazimierz Niciejowski. Ponieważ Dekretem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 21 sierpnia 1944 r. wszelkie zmiany administracyjne wprowadzone przez okupanta zostały zrewertowane (Dz.U. 1944 nr 2 poz. 8), w tym zniesiono nadanie praw miejskich przez ZSRR, na następnym zebraniu w dniu 27 sierpnia 1944 roku delegat PKWN w Białymstoku-Antoni Roszko wyjaśnił, że Hajnówka nie jest miastem i należy przeprowadzić wybory Rady Gminnej. Przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej został Antoni Jędruszek, zaś wójtem Kazimierz Niciejowski. Rada Gminna mieściła się w lokalu Zarządu Gminnego, na parterze Szkoły Przemysłowej. 14 listopada 1944 r. wójt Kazimierz Niciejowski zrzekł się urzędu i wyjechał z Hajnówki. Zastąpił go Michał Borowik, a w 1948 r. Władysław Pikulski.

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku uchwałą z dnia 31 marca 1948 r. wskazało na konieczność jak najrychlejszego wyłączenia osady, liczącej wg spisu na dzień 31 grudnia 1947 r. 9.285 mieszkańców, gminy wiejskiej Hajnówka.

Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Bielsku Podlaskim poparło wniosek uzasadniając go następująco:

Jak powszechnie wiadomo Hajnówka jest osiedlem wybitnie robotniczym i jednym z największych w Polsce ośrodków przemysłu drzewnego. W tym osiedlu znajdują się trzy duże zakłady przemysłowe oraz baza kolejek wąskotorowych Puszczy Białowieskiej zatrudniające łącznie 2000 robotników przemysłowych.

Osada Hajnówka jest węzłową stacją kolei szerokotorowych, posiada silnie rozwiniętą sieć Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej i Spożywców. Hajnówka jest typowym osiedlem przemysłowym, w którym robotnicy przemysłowi i ich rodziny stanowią 80% ogólnej liczby mieszkańców tej osady.

Wszelkie względy administracyjne, gospodarcze i społeczno-polityczne przemawiają za utworzeniem w tej osadzie ustroju miejskiego. W okresie władzy radzieckiej (1939-41) Hajnówka była siedzibą rejonu (powiatu) i posiadała ustrój miejski. Należy również podkreślić, że Hajnówka była ośrodkiem walki klasowej proletariatu z reżimem rodzinnego faszyzmu.

W protokóle nr 92 posiedzenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku w dn. 5.07.1948 r. Ob. Kuśmirek przedstawił postulat, by wystąpić do Wydziału Wojewódzkiego o spowodowanie wniosków w sprawie utworzenia gminy miejskiej Hajnówka. Dotychczasowa gmina wiejska liczy z górą 16 tys. mieszkańców, w tym na osiedlu przemysłowym Hajnówka – 9 tys. mieszkańców. Ośrodek przemysłu drzewnego i chemicznego powinien uzyskać ustrój miejski, ponieważ przemawiają za tym względy administracyjne i gospodarcze. Po wysłuchaniu powyższego komunikatu Prezydium WRN postanowiło wystąpić do Wydziału Wojewódzkiego o spowodowanie odpowiednich wniosków zmierzających do utworzenia ustroju miejskiego w Hajnówce.

Powiatowa Rada Narodowa w Bielsku Podlaskim w dniu 30 listopada 1948 r. wypowiedziała się za utworzeniem ustroju miejskiego i przedłożenia odpowiednich wniosków władzom zwierzchnim.

W dniu 17 grudnia 1948 r. Wojewoda Białostocki pismem nr 81.11-16/48 wystąpił do Ministra Administracji Publicznej w Warszawie w sprawie nadania ustroju miejskiego os. Hajnówka.

Zgodnie z dyrektywami zawartymi w okólniku Ministerstwa Administracji Publicznej nr 17 z 9.04.1948 r. Wojewoda białostocki pismem 81.11-16/48 z dn. 17 grudnia 1948 r. wniósł o nadanie na podstawie art.1 Ustawy z dn. 20.11.1920 r. (Dz. U. R.P. nr 19,poz.92) w brzmieniu art. 2 rozporządzenia Prezydenta RP z dn. 3.12.1932 r. (Dz. U. R. P. nr 109, poz. 895) ustroju miejskiego dla osiedla Hajnówka wchodzącego w skład gminy wiejskiej tej że nazwy pow. bielskiego. Motywy, które przemawiają za wydzieleniem osady z gminy wiejskiej są następujące:

1. Osada Hajnówka liczy obecnie 9280 mieszkańców, a gmina miejska tejże nazwy, w skład której wchodzi 18395 mieszkańców i odbiega od typu gminy miejskiej, spotykanej na terenie województwa. Osada jest wybitnie przemysłowa-8 zakładów, z tego 3 zakłady większego typu, a mianowicie Państwowa Fabryka Suchej Destylacji Drewna – zatrudnionych 300 osób, Państwowy tartak – 400 osób i Państwowa Fabryka Terpentyny – 62 osoby. Zakłady te posiadają naturalne zasoby surowcowe (Puszcza Białowieska) i mają widoki dalszego rozwoju, a szczególnie P. F. Suchej Destylacji Drewna, która nie osiągnęła jeszcze poziomu przedwojennego.

2.Osada nosi charakter wybitnie miejski i oczywiście gmina wiejska, w skład której wchodzi nie może zapewnić dalszego rozwoju gospodarczego i kulturalnego osady, o wybitnej przewadze ludności robotniczej nad rolniczą (67%).

3. Osada posiada rozbudowane zakłady rządowe dobra publicznego i przedsiębiorstwa, a to szpital miejski (zatrudnia 300 osób personelu), dwa żłobki miejskie, punkt opiekuńczy nad matką i dzieckiem, dom opieki dorosłych, średnią szkołę zawodową, rzeźnię i targowicę.

4.Próbny preliminarz budżetowy projektowanego miasta 14.631.411 zł w wydatkach i dochodach. Subwencje i dotacje przewidziane są na sumę 10.203.211 zł.

Gminna Rada Narodowa w Hajnówce, Prezydium PRN, Powiatowa Rada Narodowa, Wydział Powiatowy w Bielsku Podlaskim, Wydział Wojewódzki, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej i plenum WRN oraz Regionalna Dyrekcja Planowania Przestrzennego wypowiedziały się pozytywnie za nadaniem ustroju miejskiego os. Hajnówka.

Przedłożono załączniki wymagane okólnikiem nr 17 w ilości 32.

Niestety powyższy wniosek został zwrócony pismem z dnia 30.11.1949 r. przez Ministerstwo do Urzędu Wojewódzkiego do poprawienia. Natomiast Wydział Administracji i Finansów Komunalnych Urzędu Wojewódzkiego pismem nr 50.11-13/48 z 17 grudnia 1949 r. zwrócił Przewodniczącemu Wydziału Powiatowego w Bielsku Podlaskim część akt sprawy, celem przeanalizowania i uzupełnienia braków i niedokładności zauważonych przez Ministerstwo Administracji Publicznej, a mianowicie:

1. Zachodzi rażąca sprzeczność co do liczby mieszkańców gromady Hajnówka, według bowiem danych statystycznych Hajnówka ma liczyć 9285 mieszkańców, zaś wg danych sporządzonych przez zarząd gminy liczba mieszkańców tej gromady wynosi tylko 2.667.

2.Próbny preliminarz budżetowy projektowanego miasta nie wydaje się być realnym i to zarówno w wydatkach jak i w dochodach, a mianowicie:

Utrzymanie koni i furmanów (dz. II), remont budynku dla MO i Urzędu Pocztowego (dz. II), abonament radiowy dla szkoły w kwocie 18.000 zł (dz. VI. Utrzymanie I żłobka kosztem 2.640 zł i projektowanie drugiego żłobka kosztem 566.000 zł (dz. VI). Utrzymanie przytułku dla starców 2.324.000 zł i uposażenie naczelnika straży pożarnej (dz. XII) w wydatkach-oraz pre-eliminowanie dochodów w dz. II, III, V, VI i X wskazuje na nierealność zamierzeń i brak należytego krytycyzmu ze strony rady nadzorczej.

W projektowanej obsadzie personalnej biura m. Hajnówka w składzie 13 osób, przewidziano aż 11 sił kancelaryjnych.

Do kategorii zadań, które poza krytyczną oceną wykonania ich w przyszłości, budzą zastrzeżenia już obecnie w gospodarce szpitala. Jak wynika z załączonego budżetu szpital ten zatrudnia 59 osób personelu przy maksymalnym preeliminowanym obłożeniu 55 chorych dziennie.

Nowy próbny preliminarz budżetowy projektowanego miasta powinien być przesłany Urzędowi Wojewódzkiemu dopiero wtedy, jeżeli analiza budżetu, dokonana przez władzę nadzorczą, wykaże realność preeliminowanych wydatków i dochodów.

Ponadto Urząd Wojewódzki prosi Ob. Przewodniczącego o zainteresowanie się gospodarką szpitala w Hajnówce, wyczerpujące zbadanie tej sprawy oraz wydanie właściwych zarządzeń i doniesienie Urzędowi o sposobie załatwienia.

W odpowiedzi z dnia 27.01.1950 r. stwierdzono, że sprawa Hajnówki przewleka się na skutek zastrzeżeń w sprawie projektu budżetu miejskiego, mających błahe znaczenie dla całości kształtu sprawy. Prezydium PRN na posiedzeniu w dn. 16 stycznia 1950 r. postanowiło się zwrócić do Prezydium WRN o skuteczną interwencję celem przyspieszenia utworzenia ustroju miejskiego w osadzie Hajnówka.

W dniu 31.03.1950 r. Wojewoda Białostocki wystosował do Ministerstwa Administracji Publicznej w Warszawie.

Odnosnie utworzenia miasta w Hajnówce wyjaśniam:

Liczba mieszkańców w gromadzie Hajnówka w roku 1948 wynosiła 9.285. Sprzeczność, jaka zachodziła między liczbą mieszkańców tej gromady podanej przeze mnie w piśmie z dnia 17 grudnia 1948 r. nr 5A.11-15/48, a zarządzeniem gminnym w Hajnówce powstało wskutek tego, że Zarząd Gminy podał dane liczbowe ludności z podziałem na zawody tylko osób pracujących (wg zawodów) bez uwzględnienia członków rodzin. Obecnie osada Hajnówka liczy 9.449 mieszkańców.

Obsadę personalną biura projektowanego miasta przewiduje się na 12 osób, w tym 10 sił kancelaryjnych. Osada Hajnówka jest wybitnie przemysłową oraz na widoki dalszego rozwoju i rozbudowy w planie 6-letnim. W związku z tym przewiduje się dalszy wzrost liczby mieszkańców.

Nowy próbny preliminarz budżetowy na 1950 r. m. Hajnówka wykazuje realność preeliminowanych wydatków i dochodów.

Kwestię gospodarki Szpitala Gminnego w Hajnówce wyczerpująco naświetliłem w swym piśmie z dnia 10.03.1950 r. nr 30.11-15/50.

Akta w sprawie nadania ustroju miejskiego os. Hajnówka przedkładam po uzupełnieniu.

Decyzję przyznania praw miejskich, nadanie ustroju miejskiego gminie Hajnówka w wyniku rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 listopada 1950 r., które wprowadzono w życie z dniem 1 stycznia 1951 r. - mieszkańcy Hajnówki witali z satysfakcją, bo czekali na taką decyzję bardzo długo. Witali też z nadzieją, że przyznanie tych praw umożliwi nadrobienie wieloletnich opóźnień w rozwoju miejscowości, spowodowanych wojną i uwarunkowaniami ustrojowymi wprowadzonymi po 1945 roku. Hajnówka u progu roku 1951, kiedy to uzyskała prawa miejskie, wciąż jeszcze uginała się pod ciężarem zaszłości lat wojny. U progu 1951 r. sytuacja w gminie Hajnówka była emanacją ówczesnego systemu politycznego. Władze gminne powoływano, o czym współczesne pokolenie nie zawsze się orientuje, najczęściej w drodze odgórnego delegowania radnych do pracy w GRN przez Powiatową Radę Narodową w Bielsku Podlaskim w uzgodnieniu z partią dominującą, czy PPR. Kolejne składy GRN po zjednoczeniu PPR z PPS zdominowane były w 80-85% przez członków PZPR. Nadanie praw miejskich przyniosło mieszkańcom satysfakcję i nadzieję na lepszą przyszłość.

Pierwszym przewodniczącym Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Hajnówce został Henryk Tomaszewski.